

ABD'nin II. Dünya Savaşı Sonrası Stratejilerinde Bölgesel Politikaların Koordinasyonu

2. Dünya Savaşı, 19.yüzyılın sonlarında yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan geçiş dönemi ile birlikte oluşan yeni jeopolitik düzenin belirli bir aşamasıdır. Daha doğrusu bu yeni düzenin başlangıcıdır. 19.yüzyıldaki klasik Avrupa kuvvetler dengesinin yerini 2.Dünya

Savaşı'ndan sonra iki kutuplu bir düzen almıştı. Uluslararası sistem, 20.yüzyılın başından 2. Dünya Savaşı'na kadar bir geçiş dönemi geçirmiştir ki bu dönemdeki bir kısım ittifaklar, soğuk savaş olarak adlandırılan yeni sistem içinde de belirleyici olmuştur. İki kutuplu sistem 1980'lerin sonunda yıkıldı.

Klasik Avrupa kuvvetler dengesinde başrol oynayan İngiltere, 19.asrın sonlarında iniş halindedeydi. Kıta Avrupasında Alman, Pasifik bölgesinde Japon trendinin yükselmeye başladığı bu dönem, Amerikan dış politikası açısından da bir dönüm noktasıdır. ABD, Monroe Doktrini (1823) ile ilan ettiği izolasyon politikasını terk etmiş, hızla bir süper güç olma yolunda adımlar atmıştı. Geleneksel Amerikan dış politikası, Amerikan çıkarlarını Kuzey Amerika kıtası ve dünyanın küçük bir bölümü ile sınırlamıştı. Ancak 1. ve 2. Dünya Savaşı ile Amerika kıtası dışına müdahil bir güç olarak çıkan ABD, savaş sonrası bölgesel ve global stratejilerini dünya liderliği pozisyonuna göre şekillendirmeye başladı. Böylece yüz yıldan uzun bir süre "great game"i oynayan İngiltere'nin yerini bir başka Anglo-Sakson gücü, ABD aldı.

1. Dünya Savaşı başladığında, Amerika'nın izolasyonu politikasının sonuna kadar uygulandığının farkına varılmıştı. Çünkü geçen yüzyılda güç dengesine karşı bir tehdit yoktu. Savaşın başında tarafsız bir tutum sergileyen ABD'nin savaşa girmesinin en önemli sebebi; Almanya'nın zaferlerinin güç dengesi açısından endişe verici bir hale gelmesi ve Amerikan liderlerinin bu durumu ABD için dezavantajlı bir konum olarak görmesiydi. ABD'nin savaşa girişiyle birlikte savaşın seyri değişti. Almanya liderliğindeki ittifak savaşı kaybetti. Ancak Almanya yaralı bir devlet olarak tehlike olmayı sürdürdü. ABD savaşın gerçek galibiydi. Hegomonik bir görünüm kazanıyordu. Başkan Wilson tarafından dünya barışını korumak amacıyla ortaya konulan 14 ilke (Wilson Prensipleri), Milletler Cemiyeti'nin de kurucu ilkeleri şeklinde uluslararası sisteme empoze ediliyordu. Ancak Wilson'ın seçimleri kaybetmesi, ABD'nin Milletler Cemiyeti'ne (1919) girmemesi gibi sebepler, barışı koruyacak kurumları daha baştan başarısızlığa mahkum ediyordu.

1920'lerde ABD, Alfred Mahan'ın¹ öngördüğü şekilde denizlerde hâkimiyet sağlamak için harekete geçti. Merkezi Amerika'da ve Meksika Körfezi'nde üstünlüğü ele geçirdi, kısa süre sonra da Pasifik'e yönelerek Filipinler'i kontrolü altına aldı. Japonya'nın da Pasifik'e yönelmesi ve bu arada Almanya'nın yeniden revizyonist bir güç olarak ortaya çıkması, 2. Dünya Savaşı'na giden yolu

açtı. ABD, Almanya-İtalya-Japonya üçlüsünden meydana gelen Mihver Bloku'na karşı Büyük Koalisyon'un lideri olarak yer aldı. Sonuçta merkezî güçler mağlup oldu ve güç boşluğu dönemi kapandı. Yeni bir sentez belirmeye başladı. Bu yeni dönem bir devletin inisi, diğerinin de çıkışına sahne oldu. Sadece Alman tehdidi ortadan kaldırıldı. Geçmişte İngiltere inise geçerken bir kara gücü olan Almanya, ona meydan okumuştur. 20.yüzyılın yükselen Anglo-Sakson gücü ABD'ye karşı ise bir başka kara gücü, Sovyet Rusya meydan okuyacaktır.

2. Dünya Savaşı'nın hemen sonrası bir dünyada iki kutuplu sistem nasıl oluştu? İki kutuplu dünya düzeni reçeteyle ortaya çıkmadı. 2. Dünya Savaşı sonrası, iki kutuplu sistem kurulması için en çok uğraşan devlet İngiltere'dir. Güçlü bir geçmişten gelen İngiltere, belli devletlerin arkadan kolladıkları bir dünya düzeni istiyor, bunun için zeminin oldukça müsait olduğunu düşünüyordu. 1947-1953 arası potansiyel verilerle karşılaşıldı. Başta Stalin'in olduğu SSCB'de daha komünist sistem yeni yeni oturtuluyordu. İngiliz politikacılar ABD'de komünizm tehlikesini kışkırttılar. Sovyetlerin Doğu Avrupa ve İran'daki hareketleri abartılarak işlendi. Ve sonuçta ABD'de anti-komünist bir hava gelişti. Doğu-Batı eksenini, kısa bir eksen... Burada rekabetin planları yapıldı. Gelecek dönemdeki mücadelenin yapısal-ideolojik "back-ground" u hazırlandı.

"Soğuk Savaş" terimi Amerikalı siyaset bilimci Walter Lippman tarafından popüler hale getirildi. Soğuk Savaş, global düzende Amerikan hegemonyasının hissedildiği bir dönemdir. Uluslararası sistemde Doğu-Batı güç çatışması coğrafi kalıbı hakimdir. Ancak arka planda gelişmekte olan Kuzey-Güney coğrafi kalıbı da göze çarpar. Sonuçta Ameri-

kan hegemonyasını çekisen iki odak oluşturacaktır: SSCB ve Üçüncü Dünya... Sovyetler Birliği'nin zaman içinde Amerikan yazarlarınca değerlendirilişi, bu devletin temelde yayılmacı bir yapıya sahip olduğu, istikrarlı bir dünyaya uyumunun zor olacağı teşhisinde noktalananmıştır.

Bu açıdan en uygun politikanın, bu devletin Amerikan dostu devletlerce çevrelenmesi olduğu kanısına varılmıştır: "Containment Policy". Çevreleme politikasının bir sonucu da ABD çıkarlarına uygun bir ekonomik yapının kurulması ve genişletilmesi olmuştur. SSCB bunu kendi kendine yeterli olma politikası ile karşılamaya çalışmış, böylece Sovyetler'in politik, Amerika'nın ekonomik yönelişleri, soğuk savaşın oluşum ve gelişimine katkıda bulunmuştur.

2. Dünya Savaşı sona erdiği sıralarda ABD'de, güçlü savaş müttefikleri Rusya ve komünizm aleyhine bir kamuoyu yoktu. Fakat, "Rusya'nın Doğu Avrupa'da parlamenter demokrasiye izin vermeyeceğini gösteren belirtilerin artması, Rus silahlı kuvvetlerinin muazzam boyutları, Komünistler ile Yunanistan, Çin ve başka yerlerdeki rakipleri arasında süren şiddetli iç savaş... Amerikalıların düşüncelerinde büyük bir yön değişikliğine yol açtı ve Truman yönetimi buna istekle tepki verdi."² Başkan Truman, İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan'a verdiği güvenceleri geri çekmesiyle doğan güç boşluğunun SSCB tarafından doldurulacağından endişe ediyordu. Bu endişeyle Mart 1947'de yaptığı ve siyasi tarihe "Truman Doktrini" olarak geçen konuşmasında, "birbirinden farklı iki ideolojik ilkeler dizisi arasında seçim yapma durumunda kalan bir dünya tablosu çiziyordu... Birleşik Devletler politikasının özgür insanlara, onlara totaliter rejimleri zorla kabul ettirme amacı güden saldırgan hareketler karşısında, kendi kurum-

larını ve bütünlüklerini korumaları için yardım etmek olacağını söylüyordu.”³ George Kennan⁴ tarafından geliştirilen, Sovyetleri buldukları yerde tutma stratejisi (selective containment policy bu stratejinin genel bir uygulaması olacaktır) bu bağlamda Amerikan bölgesel politikalarının da temelini oluşturdu.

SSCB'yi uzun vadeli olarak çevreleme stratejisinin öne çıkan iki unsuru vardı: İlk unsur, Moskava'ya dünya üzerindeki bölgelerden hangilerinin ABD düşmanlarının eline geçmesine izin verilmeyecek olduğunu göstermekti. Bu devletlere, devrimci akımlara karşı direnme güçlerini takviye için askeri destek verildi ve onlara yönelik bir Sovyet saldırısının “casus belli” olarak görüleceği açıklandı. Diğer unsur ise 2. Dünya Savaşı'nın yol açtığı maddi ve manevi tükeniş yüzünden kırılan Sovyet bozgunculuğu karşısındaki direnişin yeniden canlandırılması amacıyla, oldukça geniş kapsamlı bir ekonomik yardım programı hazırlanmasıydı. Bu program sadece savaşın tahrip ettiği ülkelerde komünist sınıf çatışması ihtimalini azaltmakla kalmadı, güç dengesinin ABD lehine dönmesini de sağladı. Dünyada, ulusal güvenlik açısından ABD için önemli beş askeri ve sınai merkez -ABD'nin kendisi, rakibi SSCB, Almanya ile Batı Avrupa ve Japonya- söz konusuydu. ABD'nin özellikle son üç bölgeyi batı kampı içinde tutmayı başarması ve onların gücünü arttırması sonucu ortaya çıkan kuvvetler korelasyonu, SSCB'nin sürekli geride kalmasını sağladı.

1947 yılı, yeni bir uluslararası sistemin başlangıcıydı. Türkiye ve Yunanistan'a daha önce İngiltere tarafından verilen güvenceler, ABD tarafından devralındı. Avrupa'nın kendi ayakları üzerinde durabilmesi için, geniş kapsamlı bir ekonomik yardım programı olan Marshall Planı hazır-

landı. Komünist olsun olmasın tüm Avrupa ülkelerine yapılan bir teklif

olarak sunulan Marshall Planı, Sovyetler Birliği'nin reddetmesi sonucu Avrupa'yı daha da bölünmüş bir hale getirdi. Batı Avrupa'ya akıtılan milyonlarca dolar sayesinde ekonomik büyüme hızlandı ve Kuzey Atlantik ticaret ağı içinde bütünleşme sağlandı. Batı Avrupa ile ABD yakınlaştı. Doğu Avrupa'da ise denetimler sıklaştı, 1947'de Cominform kuruldu. Demir Perde arkasında, Tito'nun Yugoslavyası hariç Sovyet uydusu tüm devletlerin siyasi kadroları, büyük bir temizlik operasyonuna maruz kaldılar. 1948-1949 Berlin Bunalımı, düşmanlığın boyutlarını genişletti. Ülke içindeki komünizm korkusu ile ülke dışındaki sert eylemler birbirini tamamladı. 1948'de zorunlu askerlik yasası çıkarıldı. SSCB'nin Berlin'e giden karayolları Amerikan kuvvetleri tarafından ablukaya alındı. Nisan-1949'da ise NATO (North Atlantic Treaty Organization) kuruldu. ABD, NATO'ya tam üye olacaktı ama asıl stratejik amaç, olası bir Sovyet saldırısı halinde Kuzey Amerika'dan Avrupa'ya yardım sağlanmasıydı. NATO ilk yıllarında askeri hesaplardan çok politik kaygıları yansıttı ve ABD, Avrupa dengesini korumakla görevli başlıca batılı “kanat güç” rolünü İngiltere'den devraldı. NATO İttifakı, Marshall Planı'nın iktisadi yönden yaptığını siyasi yönden yaptı; Avrupa'nın iki kampa bölünmesini derinleştirdi.

1949-1950 yıllarında ABD dikkatini Avrupa'dan Asya'ya çevirdi. Çin'deki iktidar savaşını 1949'da Mao Zedung liderliğindeki Çin Komünist Partisi kazanmıştı. Çin'in kaybı ABD için çok ağır bir şok oldu. “Bu yıllarda Doğu'nun her yerinde var olan politik çalkantı ve belirsizlikler Washington'u tekrar tekrar açmazlara soktu. Bir yandan, Amerikan cumhuriyetinin ahlaki çöküntü içindeki

Üçüncü Dünya yönetimlerinin ya da çürüyüp giden sömürge imparatorluklarının destekçisi olarak görülmesi söz konusu olamazdı. Öte yandan, devrim güçlerinin daha fazla yayılması istenmiyordu, çünkü bu... Moskova'nın nüfuzunu arttırdı." Bu kafa karışıklığı içinde Washington, 1950'de Kuzey Kore'nin 38. paralel üzerinden Güney Kore'ye saldırmasını, Moskova'nın yayılma planlarının bir parçası olarak yorumladı. Tüm bunlar Washington'da iş işten geçmeden müdahale etmek için daha aktif bir politika yürütülmesini isteyenlere (Kızıl Avcısı Senatör Joe McCarthy gibi) üstünlük kazandırdı. "Düşüncelerde meydana gelen bu değişikliğinin sonuçları, Doğu Asya'nın her yanındaki Amerikan politikasını etkiledi. Bunun en belirgin biçimde ortaya çıkışı, Güney Kore'ye verilen askeri desteğin hızla tırmanması olmuştur. Birleşik Devletler Kuzey Kore'yi engellemiş ama kendisini Güneye karşı, vazgeçilmesi zor, belki de imkansız olan, uzun süreli, önemli askeri taahhüdü altına sokmuştu. Bu savaş Amerika'nın Asya'daki başka yerlerde yürüttüğü politikada da önemli değişikliklere yol açtı."⁶ 1950'de Tayvan, ABD filosunca korunuyor ve Çin, bir can düşmanı olarak görülüyordu. 1949'da başa gelen yeni Endonezya hükümetine, komünist ayaklanmacılarla savaşması için yardım yapıldı, Malaya'da da İngilizler aynı şeyi yapmaya teşvik edildi. "Amerikan uygarlığının manevi ve kültürel çekiciliğinin komünizmin yayılmasını önleyeceğinden artık emin olmayan birleşik Devletler, özellikle de Dulles dışişleri bakanı olduktan sonra giderek daha çok askeri-toprak düzeni güvenceleri vermek yoluna gitti."⁷ Filipinler ile 1947'de imzalanan Askeri Üsler Anlaşması (MBA) ve 1951 tarihli Karşılıklı Savunma Anlaşması (MDT) ile ABD, bu ülkede hava ve donanma üsleri kurma hakkını yeni-

den elde ediyordu. 1951'de ABD, Avustralya ve Yeni Zelanda arasında, üç taraflı bir güvenlik anlaşması olan ANZUS Paktı imzalandı. ABD, Japonya ile sürdürülen barış görüşmelerini de nihayet sonlandırdı ve ANZUS Paktı'ndan üç hafta sonra Pasifik'teki savaş yasal olarak da sona erdi. Japonya'ya yeniden tam egemenlik verilirken Japon adaları ve Okinawa'da Amerikan kuvvetleri bulunmasına imkan veren bir güvenlik paktı imzalandı. "Washington'un Komünist Çin'e karşı politikası ödün vermez bir biçimde düşmanca, Tayvan'a karşı ise giderek daha destekleyici nitelikte oldu."⁸ 1950'lerin başında Doğu Asya'da meydana gelen çatışmalar, ABD ile bölge ülkeleri arasında çeşitli iki taraflı anlaşmaların imzalanmasına yolaçtı ve ABD böylece "kenar" boyunca yer alan Güney Kore, Tayvan, Japonya ve Filipinler'e bir saldırı durumunda, yardım taahhüdü altına girdi. Bu durum 1954'de SEATO'nun kurulmasıyla daha da pekişti. SEATO (South East Asia Treaty Organization) ile Doğu Asya'daki saldırganlıklarla mücadeleye, ABD'yi destekleyen İngiltere, Fransa, Avustralya, Yeni Zelanda, Filipinler, Pakistan ve Tayland'da katıldı.

ABD önce Avrupa, daha sonra da Uzak Doğu'da doğrudan dahil olduğu NATO, SEATO gibi bölgesel örgütler ve çeşitli ittifak anlaşmaları yoluyla, çevreleme politikasının sayacaklarını oluşturmaya başlamıştı. Artık sıra zengin petrol kaynakları dolayısıyla ABD için hayati öneme sahip olan Ortadoğu'ya gelmişti.

1955-Bağdat Paktı, ABD'nin çevreleme politikasında boşluğu dolduran bir halka oldu. Türkiye, İran, Irak ve Pakistan'ın dahil olduğu bu pakta ABD doğrudan girmeyip dışarıdan destekledi. Ve bu şekilde paktın da yapamadığını yaparak batı blokunun hareket serbestisini büyük ölçüde

arttırdı. 1958'de Irak'ın çekilmesi üzerine Bağdat Paketi Ankara'ya çekilip CENTO (Central Treaty Organization) şeklinde yeniden örgütlendi. Böylece ABD'nin Ortadoğu'da acmak istediği güvenlik şemsiyesi, beş yıl dolmadan bölge dışına kaymış oldu. Yeni birlik iki kuzey kuşak ülkesi -İran ve Pakistan- ile Türkiye'yi kapsayan kademeli bir güvenlik çerçevesi haline geldi. 1956-Süveyş Krizi ve 1957-1958 bunalımları, ABD'nin Ortadoğu'ya bakışında sistemli değişimlere yol açtı. ABD bu yeni tutumu, 1957' de Kongre'de kabul edilen bir güvenlik raporu uyarınca "Eisenhower Doktrini" olarak ilan etti. "Eisenhower Doktrini'nin temeli, ABD'nin, Sovyetlerin Süveyş bunalımından sonra Ortadoğu'da kazandığı prestije karşı, İngiltere'nin etkili olamamasının sonucu bölgede karşı bir grup örgütlenme çabası ve bölgedeki olayları uluslararası komünizmin bir parçası olarak kabul etmesidir. Bunun üzerine uluslararası komünizmin açık saldırısına karşı Ortadoğu ülkelerini korumak için silahlı yardımda bulunmayı kararlaştırmıştır."⁹

Sovyetler Birliği 1953'te Stalin'in ölümünden sonra, "barış içinde birarada yaşama" politikasına yöneldi. Başta Komünist Parti Genel Sekreteri Khrushchev olmak üzere yeni liderleri ile SSCB, daha realist bir dış politika çerçevesi oluşturma çabasına girişti. "Bunun sonucu olarak İngiltere, Fransa ve ABD'nin Ortadoğu'dan çıkışını kolaylaştırmak için komünist olsun yada olmasın, her türlü ilerici hareketi desteklemeye başladı."¹⁰ Ortadoğu'ya ilgisi aratan SSCB, bu yeni politikasıyla bölgede prestijini artırıyordu. Buna karşılık ABD'nin insiyatifi bir an önce ele alması gerekiyordu. Eisenhower Doktrini ile Başkan gereğinde Ortadoğu'da silahlı kuvvet kullanma yetkisini Kongre'den aldı (Security Act). İngiltere ve Fransa'ya, Ortadoğu'ya

müdahalenin bölgeden gelen davet üzerine yapılmasını benimsetmeye çalıştı. Bu şekilde bir müdahale durumunda uygun bir ortam oluşturulması ve havanın yumuşatılması hedefleniyordu. ABD heyeti bölgede, Ürdün hariç onbeş ülkeyi ziyaret edip doktrini anlattı. 1957-Ürdün ve 1958-Lübnan bunalımları sırasında güvenliğin sağlanması için bu ülke krallarının daveti üzerine yapılan müdahaleler, ABD'nin bölgeye müdahalesinin ilk örnekleridir. Bağdat Paketi üyeleri ile Libya ve Lübnan'ın hararetle desteklediği Eisenhower Doktrini SSCB, Mısır ve Suriye'nin tepkisini çekerken diğer bölge ülkeleri tarafından da soğuk karşılanmıştır. "Eisenhower Doktrini'nin en önemli sonucu, soğuk savaşın yeneden hızlanmasında bir basamak oluşturmaktadır. Ayrıca ABD'nin Ortadoğu'ya müdahale olanakları artmış ve bunu gerçekleştirebilmek için ABD bölgedeki müttefiklerinden hava üsleri istemiştir. Truman Doktrini'nden farklı olarak ABD tek yanlı hareket etmiş ve İngiltere ile Fransa'dan bağımsız bir politika izleme olanağı bulmuştur."¹¹

ABD'nin çevreleme politikası adımı ilerlerken, SSCB askeri açıdan ABD ile arasındaki farkı kapatmaya başlamıştı. Her iki süper güç de öbürünü yok etmeye yeterli hale gelmişti ki bu durum MAD (Mutually Assured Destruction) olarak adlandırılmıştı. 1962-Küba Krizi tam da böylesi bir ortamda patlak verdi ve adeta soğuk savaşın doruğunu oluşturdu. Bu tarihten sonra kısmi bir yumuşama havası (detente), taraflara hakim olmaya başladı. Kritik durumda iletişimi sağlamak için iki ülke liderleri arasında direkt telefon hattı kuruldu. Taraflar kendi etki alanlarında durumlarını sağlamlaştırmaya yönelirken nükleer silah yarışını denetlemek için düzenlemeler oluşturmaya başladılar. 1971 tarihli SALT-1, bu arayışın bir sonucuydu.

"Arka Bahçe Konsepti" uyarınca gerçekleştirilen 1965-Dominik Müdahalesi, ABD'nin 1959-Küba Devrimi'nden sonra Latin Amerika'daki ilk doğrudan müdahalesiydi. ABD 1948'de OAS'i kurmuştu."... OAS (Organization of American States) bir ittifaktan daha gevşek olup, tüm önemli ve ortak sorunlarda Kuzey, Orta ve Güney Amerika ülkeleri arasında bir dayanışma ortamı sağlamayı amaçlıyordu. Ancak kuruluş, bu bölgelerde Amerikan etkinliğinin bir çerçevesi olmaktan kurtulamadı."¹² 1954'de Guatemala'da reformcu hükümete karşı yapılan askeri darbe, CIA tarafından desteklenmişti. Daha sonra Başkan Kennedy tarafından ilan edilen ve Latin Amerika ülkelerine Amerikan ekonomik yardımını öngören "Alliance for Progress" planı, 1960'larda ABD'nin dış ticaret açığı vermeye başlaması yüzünden başarılı olamadı. ABD bu planla Latin Amerika'da Castro tipi yeni devrimlerin önüne geçmeyi tasarlıyordu.

"Dominik müdahalesi, ABD'nin Vietnam hareketinin Karayip Denizi'ndeki mikro düzeyde bir benzeri olarak görülebilir. Her ikisi de ABD'nin uluslararası prestijine ağır darbe olmuştur."¹³ "Alliance for Progress" planının başarısızlığı yüzünden Guatemala, Venezuela, Kolombiya ve Bolivya gibi ülkelerde terörizm ve gerilla faaliyetleri artınca, Başkan Nixon bölgeye gönderilen silah sayısını arttırdı. Şili'de serbest seçimlerle iktidara gelen sosyalist Allende, CIA'nin desteklediği bir darbe ile iktidardan düşürüldü ve idam edildi. 1981'de Reagan'ın başkan olmasıyla birlikte ABD, Latin Amerika'da daha sert ve müdahaleci bir politika izlemeye başladı. Nikaragua'da iktidarı ele geçiren Marxist Sandinista Gerillaları'na karşı kontra-gerilla hareketi bizzat CIA tarafından organize edildi.

ABD, NATO ile Sovyetlerin Avru-

pa'da yayılmasını engellerken 1960'ların ikinci yarısında Fransa'nın direnişi ile karşılaştı. De Gaulle liderliğindeki Fransa NATO'nun askeri kanadından çekildi, teşkilatın genel merkezini 1966 yılında Paris'ten çıkardı ve Fransa toprakları üzerindeki tüm Amerikan üslerini kapattı. Moskova ile ilişkilerini iyileştirmeye çalıştı. Tüm bu hareketleri ile Fransa, Avrupa Topluluğu içinde ortaya çıkan merkezkaç kuvvet konumuna geldi. Bu sırada başlayan Arap-İsrail çatışması ve 6 Gün Savaşı (1967), mevcut düzenin denemesi anlamına geliyordu. Tarafları tutanlar belliydi fakat kendileri karşı karşıya gelmiyordu. "1967 Arap-İsrail savaşının ABD açısından en önemli sonucu, İsrail'i desteklemesi yüzünden hemen hemen bütün Arap devletlerinin bu ülke ile diplomatik ilişkilerini kesmeleri ve böylece Ortadoğu'da uğradığı büyük prestij kaybıdır."¹⁴ 1973-Ekim Savaşı, Araplar ile İsrail arasında ikinci büyük hesaplaşma olmuş, sonuçta ABD'nin "İsrail'in Hamisi" rolü iyice belirginleşmişti. 1975'de başlayan Lübnan iç savaşı, Nixon'ın deyimiyle Ortadoğu'yu dünyanın en tehlikeli kriz bölgesi haline getirmişti. ABD bir yandan bölgesel güçlere -Türkiye, İran, İsrail- Ortadoğu'da üstlendiği istikrarı sağlama sorumluluğunu devrederken, diğer taraftan Arap devletleri ile ilişkilerini en üst seviyeye çıkarmaya çalışıyordu. Çünkü CEN-TO'nun tek başına yeterli olamayacağı artık açıkça ortaya çıkmıştı.

1969'da Nixon'ın Başkan olmasıyla birlikte, ABD dış politikasında yeni bir dönem başladı. Dışişleri Bakanı Kissenger'in inisiyatifıyla Çin kapısı açıldı, Sovyetler ile ilişkilerde yeni bir "detente" sürecine girildi. Bu arada Pasifik bölgesinde yeni bir güç odağı yükselişe geçmeye başlamıştı. Bu güç odağını başta Japonya olmak üzere ekonomik atılım yapmaya çalışan ve ileride "Asya Kaplanla-

rı" olarak isimlendirilecek olan bazı Uzakdoğu ülkeleri teşkil ediyordu. 1967'de ASEAN (Association of South East Asian Nations) kurulduktan sonra, ABD'nin geleneksel olarak Avrupa üzerinde odaklanan ilgisi, Atlantik ekseninden Pasifik eksenine doğru kaymaya başladı. Realist yaklaşım AET yanında Japonya'nın da ekonomik başarılarını ve Çin'in potansiyelini gözönüne alıyordu. ABD, SEATO'nun kurulmasıyla birlikte girdiği Vietnam bataklığından 1973-Paris Antlaşması sonrası, Güney Çin Denizi'ndeki askeri gücünü çekerek geri çıkabildi. ABD bundan sonra hem ASEAN'a destek verdi, hem de bölge ülkeleriyle ikili anlaşmalarını sürdürdü. Vietnam'dan çekildikten sonra ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki başlıca üssü konumuna gelen Filipinler ile 1989'da başlayan, 1947-Askeri Üsler Anlaşması'nın (MBA) genişletilmesi müzakereleri, 1991'de noktalandı. ABD böylece önce Sovyet sonraları da olası bir Çin saldırısına karşı bölgedeki caydırıcılığını sürdürmeyi başardı.

Sovyetler Birliği'nin 1979'da Afganistan'ı işgali ile birlikte soğuk savaşın son perdesi de açıldı. Afganistan'ın işgaline karşı ABD'nin tepkisi büyük oldu. İki buçuk yıl süren SALT-2 müzakereleri durduruldu. Gorbachov'un başa gelmesinden sonra bile ABD'nin Afganistan politikası değişmedi. ABD mücahitlerin, komünist Kabil rejimine karşı verdikleri mücadelede en büyük askeri-ekonomik destekçisi oldu. Afganistan'ın işgali ille aynı yıl içinde İran'da Şah'ın devrilmesi ve hemen ardından İran-İrak Savaşı'nın başlaması, ABD'yi büsbütün endişelendirdi. Çünkü SSCB'nin bu savaştan yararlanarak Hürmüz Boğazı'na hakim olmasından korkuyordu. Gerektiğinde Basra Körfezi'ndeki bir harekatta kullanılmak üzere 1981'de "Rapid Deployment Force" bölgede konuşlandırıldı. Yine 1981 yılı içinde ABD ile yakın ilişki

çindeki Körfez ülkeleri -Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri- arasında GCC (Gulf Cooperation Council) kuruldu. Gerek Afganistan'ın işgali, gerekse de İran devrimi Amerika'yı travma halinde yakalamıştı. Yeniden güçlenme eğilimi Reagan'ı başa getirdi ve ABD dış politikasında atılım başladı. Başkan Carter ile başlayan insan haklarının politik silah olarak kullanılması yanında komünizm ile görüldüğü her yerde savaşma kararı alındı (blanket strike). Ancak bu sefer doğrudan Amerikan birliklerinin kullanılması yerine dünya çapında anti-komünist gruplara destek verilmesi yoluna gidildi. Coğrafi açıdan da "alansal çevrelemenin" (blanket containment) de ötesine geçilmiş oldu. Politik temaların tekrar ön plana çıkmasıyla birlikte ABD yeniden lider pozisyonunu kazandı. Ancak maliyet Amerikan ekonomisinin üzerine bindi. Zaten ekonomide 1970'lerden itibaren bir iniş yaşanmaktaydı. Soğuk savaş politik ajandasının yeniden hakim olmasının ekonomik etkileri Sovyetler'de daha da ağır oldu. 1985'de Gorbachov'un iktidara gelişi ile birlikte ciddi tercihlerle yüze kalan SSCB, oyunu "Glasnost" ve "Perestroika" dan yana kullandı ve Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci başladı. 1991'de Sovyet İmparatorluğu'nun dağılması ve Doğu Bloku'nun çöküşü ile birlikte, iki kutuplu "Soğuk Savaş" dönemi de kapandı.

"ABD'nin 2. Dünya Savaşı sonrası temel stratejisinin ana hedefi, Sovyetler Birliği'nin bölgesel yayılmasını engellemek üzerine şekillenmişti. Containment olarak bilinen bu stratejinin temel taşları; Batı Avrupa ve Japonya ile askeri ittifak kurulması ve Amerikan askeri gücünün Avrupa ve Uzakdoğu'da konuşlandırılmasından ibaretti. Containment Policy gerçekten de büyük bir

popülarite kazandı, çünkü çok iyi iş-lemisti.¹⁵ George Kennan, Walter Lippman ve Hans Morgenthau tarafından şekillendirilen "Containment Policy", Avrasya kara külesine yönelik Sovyet yayılmasının çevrelenmesine dayanıyordu. Ancak soğuk savaşın büyük bölümünde ABD'nin temel stratejisi, global bir çerçeveye yönelmişti.

"George Kennan'ın orjinal formülasyonunda çevrelemenin, Sovyetler Birliği'nin, endüstriyel güçlerin anahtar merkezlerinin kontrolünü ele geçirmesini önlemesi amaçlanmıştır. Bu anahtar merkezler ABD dışında Batı Avrupa ve Japonya idi. Daha sonra ABD, Batı'yı Basra Körfezi petrolüne yaklaştırma hedefini de bunlara eklemişti. Çünkü petrol ABD ve sanayisi için kritik bir meta idi. Aslında containment policy belirli bir alan içinde sınırlanmış ve Sovyetler'in hakimiyet alanına girerse ona ABD'den daha büyük ekonomik-askeri imkanlar sağlayabilecek bölgelere yönelmişti. Bu doğrultuda çevrelemenin mantığı güç dağılımından türetilmiştir ve

askeri-endüstriyel yetenek çerçevesinde tanımlanmıştır."¹⁶

Aslında Sovyetler Birliği'nin jeopolitik raporu oldukça abartılmıştı. Çünkü değişen dünyadaki Sovyet etkisi 1950'lerden itibaren inise geçmişti. Etyopya, Nikaragua, Angola, Güney Yemen gibi ülkelerdeki Sovyet kazanımları; Çin, Mısır, Somali, Zimbabve, Mozambik ve Afganistan'daki aksiliklere karşılık bir bedel sayılabilirdi. Sovyet ideolojisi gittikçe daha az ülkeyi etkiliyordu. En radikal olarak adlandırılan devletler bile batının eğitim yardımına ve ekonomik değişime istekli görünüyordu. Tüm bunların önemi ABD'nin Kennan'ın anahtar merkezler olarak tanımladığı bölgelerde Sovyet genişlemesini başarıyla önlediğini göstermelerindedir.¹⁷ Zaman zaman karşılaştığı sürprizlere, bazı merkezkaç güçlerin beklenmedik çıkışlarına rağmen, global güç dengesi çerçevesinde çevreleme çok iyi işledi. Ve soğuk savaş sonrası yeni döneme ABD'nin en az kayıpla çıkmasını sağladı.

DİPNOTLAR

1. A.T. Mahan, The Influence Of Seapower Upon History, 1660-1783
- 2.- 3. Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, (Ankara: Türkiye İş Bankası, 1996), s.436
4. G.T. Kennan, American Diplomacy
5. Paul Kennedy, Age., s.448
6. Age., s.449
- 7.- 8. Age., s.450
- 9.-10. Oral Sander, Siyasi Tarih-II, (Ankara: İmge, 1996), s.274
11. Age., s.276
12. Age., s.391
13. Age., s.393
14. Age., s.480
15. Stephen M. Walt, "The Case For Finite Containment", International Security, 14/1, s.5
16. Age., s.14
17. Age., s.15

KAYNAKÇA

1. Corning, Gregory P. "The Philippine Bases And U.S. Pacific Strategy", Pacific Affairs.
2. Kennedy, Paul. Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Türkiye İş Bankası, Ankara: 1996.
3. Okman, Cengiz. "Türk Dış Politikası" Ders Notları
4. Sander, Oral. Siyasi Tarih-II, İmge, Ankara: 1996
5. Sönmezoglu, Faruk. Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, Cem, İstanbul: 1992
6. Walt, Stephen M. "The Case For Finite Containment", International Security.